

تحلیلی بر کار کودک و تأثیر آن بر حق آموزش کودک با تأکید بر برنامه بین‌المللی حذف کار کودک

فرهاد طلائی^۱
دکترای حقوق بین‌الملل، دانشیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی
تاریخ دریافت: ۹۳/۰۳/۲۰
دانشگاه شیراز
سمیرا احمدی باب اناری^۲
دانش‌آموخته کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه شیراز
تاریخ تأیید: ۹۴/۰۶/۲۵
سیده لیلا نبوی‌زاده^۳
دانش‌آموخته کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل دانشکده حقوق واحد بین‌الملل دانشگاه شیراز

چکیده

کار کودک پدیده‌ای است که در جهان امروز قابل‌پذیرش نیست آن هم بدان دلیل که کودکان را از دوران کودکی خود محروم ساخته و برای رشد فیزیکی و روانی آن‌ها زیان‌آور است. عوامل گوناگونی همچون فقر و خلاءهای قانونی منجر به کار کودک می‌گردند. کار کودکان پیامدهای مختلفی همچون پیامدهای منفی فیزیکی، روانی و اجتماعی با خود به همراه دارد. کودک به عنوان یک انسان دارای حقوق اساسی و مشترک با سایر انسان‌ها هست. از سوی دیگر محرومیت از تحصیل هر کودک می‌تواند آسیب عاطفی، ذهنی و اجتماعی را برای وی به همراه داشته باشد، کودک را از قابلیت‌های زندگی آینده‌اش محروم نموده، در بلندمدت نیز موجب افزایش آسیب‌ها و ناهنجاری‌های اجتماعی گذشته و هزینه‌گزافی را به جامعه تحمیل نماید. در همین چارچوب در این مقاله به ویژه علل و پیامدهای کار کودکان و نقش آموزش در حذف کار کودک و در رشد و توسعه شخصیت آن‌ها بررسی گردیده و اهداف برنامه بین‌المللی حذف کار کودک تحلیل می‌شوند.

واژگان کلیدی: کودک، کار کودک، حق آموزش کودکان، برنامه بین‌المللی حذف کار کودک

مقدمه

بر مبنای حقوق بشر این امر مسلم است که کودک با هر رنگ، مذهب، نژاد و هر ویژگی دیگری باید از یک سری حقوق ویژه از جمله حق آموزش و ممانعت از ورود به دنیای کار

1. Email: Dr_farhad_talaie@yahoo.com
2. Email: Samiraa.ahmadi65@yahoo.com
3. Email: nabavizadehmedicallaw@gmail.com

«نویسنده مسئول»

برخوردار باشد. در مواد ۲۸ و ۳۲ کنوانسیون حقوق کودک ۱۹۸۹^۱ که تنها کنوانسیون بین‌المللی خاص کودکان است، به این دو حق اساسی توجه ویژه‌ای مبذول گردیده است. بر این اساس دولت‌های عضو موظف شده‌اند شرایط آموزش کودکان بر پایه فرصت‌های برابر را فراهم کنند و از آن‌ها در برابر استثمار اقتصادی و انجام هر گونه کاری که زیانبار بوده و یا توقیفی در آموزش آن‌ها ایجاد می‌کند محافظت نموده و اقدامات مقتضی را در این زمینه اتخاذ نمایند. به نوعی می‌توان گفت اشتغال به کار، بسیاری از کودکان را از کسب دانش یا بهره‌گیری از آموزش و پرورش باز می‌دارد. در همین راستا این مقاله ضمن ارائه تعریف از کودک، کار کودک، علل و پیامدهای کار کودک و اهمیت حق آموزش به بیان اقدامات، چارچوب و استراتژی برنامه بین‌المللی حذف کار کودک در ارتقاء حق آموزش و منع کار کودک خواهد پرداخت.

۱- تعریف کودک، کار کودک و پیامدهای آن

۱-۱- تعاریف ارائه شده از کودک

در خصوص شناخت مفهوم کودک در حقوق بین‌الملل بایستی به اسناد بین‌المللی مراجعه نمود. هر چند اعلامیه ۱۹۲۴ حقوق کودک^۲ و اعلامیه جهانی ۱۹۵۹ حقوق کودک^۳ با هدف حمایت از کودکان و ویژه آنان تنظیم و تصویب گردیده‌اند و حقوقی را برای کودکان در نظر گرفته‌اند، اما این اعلامیه‌ها، تعریفی از کودک به دست نمی‌دهند. به هر حال یکی از مهم‌ترین اسناد بین‌المللی در حوزه حقوق بشر درباره کودکان، کنوانسیون حقوق کودک ۱۹۸۹ است که در آن تعریفی از کودک ارائه شده است. به موجب ماده ۱ این کنوانسیون، منظور از کودک افراد زیر هجده سال است؛ مگر اینکه طبق قانون قابل اجرا درباره کودک سن بلوغ کمتر تشخیص داده شود.^۴

حقوق بین‌الملل برای پایان کودکی ملاک سن را برگزیده است. در خصوص این ماده دو نکته شایان توجه است: نخست تعیین سن هجده سال به عنوان تمیز میان کودک و بزرگسال و دوم احاله مسئله به حقوق ملی در صورت تفاوت آن با کنوانسیون مزبور است. برای مثال در کشوری مانند ایران که به موجب قانون ملی سن بلوغ برای دختران و پسران نه سال و پانزده سال

1. Convention on the Rights of the Child, adopted by the UNGA on 20 November 1989.

2. Geneva Declaration of the Rights of the Child, 1924.

3. Declaration of the Right of the Child, Proclaimed by the United Nations General Assembly (UNGA) Resolution, 1386 (XIV) of 20 November 1959.

4. Article 1: For the purposes of the present convention, a child means every human being below the age of eighteen years unless under the law applicable to child, majority is attained earlier.

تعیین شده، دختران و پسرانی که در قلمروی سرزمینی ایران به این سن می‌رسند؛ از چشم قانونگذار دیگر کودک قلمداد نخواهند شد. در نتیجه آیا این گونه دختران و پسران از شمول کنوانسیون حقوق کودک خارج می‌شوند؟ اگر پاسخ به این پرسش مثبت باشد، کودکان هم سن در سایر کشورها از مزایای کنوانسیون حقوق کودک بهره‌مند خواهند بود و در نتیجه این دسته از کودکان از حقوق برابر با همسالان خود محروم خواهند بود، این امر خود تبعیض آشکار در اعمال مقررات بین‌المللی است و اگر پاسخ به این سؤال منفی باشد یعنی این قبیل کودکان به‌رغم مقررات حقوق ملی خود که آنان را کودک و صغیر نمی‌انگارد، کماکان از نظر حقوق بین‌الملل کودک قلمداد شوند و مشمول مقررات حمایتی کنوانسیون حقوق کودک و سایر اسناد بین‌المللی ناظر بر کودکان باشند؛ در این صورت امر با منطوق عبارت ماده «۱» کنوانسیون مزبور در احاله به قانون ملی منافات دارد؛ و ثانیاً تعارض میان حقوق ملی و بین‌المللی پدید می‌آید (عابد خراسانی، ۱۳۸۹: ۶۷-۶۸).

در مجموع از دیدگاه کنوانسیون حقوق کودک:

۱- به عنوان یک اصل کلی، کودک هر فرد زیر هجده سال در نظر گرفته می‌شود.

۲- کودک، اعم از دختر و پسر بدون تفکیک جنسیتی است.

۳- اصل بر اختیار دولت‌ها در تعیین سن بلوغ است، مگر در مواردی که مصلحت کودک در حفظ بالاترین منفعت وی ایجاب نماید که در این صورت سن موردنظر کنوانسیون اعمال خواهد شد (مصفا، ۱۳۸۳: ۱۲۱).

۲-۱- تعاریف ارائه‌شده از کار کودک

به طور معمول واژه «کار کودک» زمانی به کار برده می‌شود که منظور بهره‌کشی از کودک باشد، چنین دیدگاهی از آن جهت مطرح است که کودکان برای کار کردن ساخته نشده‌اند، برای کار کردن بسیار کوچک هستند و یا کاری به آن‌ها واگذار می‌شود که ممکن است شرایط نامطلوب و خطرناکی را برای آن‌ها به همراه داشته باشد (ILO, 2005:5). به عبارت دیگر می‌توان این گونه بیان کرد برای کودکی که کار می‌کند، استفاده از دوران کودکی مفهومی ندارد، یا در واقع چنین کسی از حقوق طبیعی متناسب با سن خود محروم می‌شود (غیور، ۱۳۷۷: ۷۵).

برنامه اطلاعات آماری و نظارت بر کار کودک سازمان بین‌المللی کار^۱ که مسئول پیگیری و بررسی کار کودک در سراسر جهان است تعریفی از کودکان کارگر را ارائه کرده است. طبق این

---

1. Statistical Information and Monitoring Program on Child Labor. (SIMPOC)

تعریف، کودکان کارگر عبارتند از: کودکان بین پنج تا یازده ساله که در هر گونه فعالیت‌های اقتصادی شرکت می‌کنند، کودکان دوازده تا چهارده ساله که در کارهای خطرناک شرکت می‌کنند و کودکان پانزده تا هجده ساله‌ای که در بدترین اشکال کار کودک شرکت می‌کنند (ILO, 2007: 7).

۱-۳-۳-۱- علل و پیامدهای کار کودک

۱-۳-۳-۱-۱- علل کار کودک

به طور کلی علل متعدد و به هم پیوسته‌ای وجود دارند که منجر به ورود یک کودک به بازار کار می‌گردند؛ بنابراین یک علت واحد وجود ندارد که بتوان آن را عامل کار کودکان دانست و با جلوگیری از آن مانع ورود کودکان به دنیای کار شد (Baradaran, Barcelay, 2007:7). در این بخش به مهم‌ترین عوامل اشاره می‌گردد.

۱-۳-۳-۱-۱- تأثیر بافت خانواده بر کار کودک

در بیشتر جوامع، کودکان کار را به خاطر فقر انجام می‌دهند، اما در بسیاری از جوامع، انتظارات و ارزش‌های فرهنگی، کار را یک روش طبیعی و صحیح برای آشنایی کودک با نقش‌ها و مسئولیت‌های اجتماعی وی به عنوان عضوی از جامعه در نظر می‌گیرند (International Programme on Child Labour, 2004: 81).

۱-۳-۳-۱-۲- تأثیر فقر بر کار کودک

اصلی‌ترین و قوی‌ترین عاملی که کودکان را وارد کار خطرناک و ناتوان‌کننده می‌کند، فقر است. عوامل خانوادگی که زمینه را برای ورود به فقر و در نهایت کار کودک فراهم می‌کنند مرگ والدین یا جدایی آن‌ها از یکدیگر است. از جمله علل دیگری که منجر به فقیر شدن خانواده و در نهایت ورود کودک به بازار کار می‌شود می‌توان به بلایای طبیعی و مخاصمات مسلحانه اشاره کرد (ILO, 2005:19).

۱-۳-۳-۱-۳- تأثیر مهاجرت بر کار کودک

مهاجرت می‌تواند یک عامل مهم برای کار کودک باشد. بررسی‌ها نشان می‌دهد که مهاجرت از عوامل اثرگذار در بروز این پدیده است. بزرگ‌ترین مشکل خانواده‌های این کودکان فقر اقتصادی هست (اقلیما، ۱۳۸۶: ۱۴۷). بیشتر مهاجرت‌های بین‌المللی کودکان، غیرقانونی و فاقد مجوز است، زیرا مجراهای قانونی محدودی برای مهاجرت کودکان وجود دارد (Glind, 2010: 2).

۱-۳-۴- تأثیر فقدان یا عدم اجرای قوانین و مقررات بر کار کودک

قوانین ضعیف در خصوص کار یا عدم وجود چنین قوانینی استفاده از نیروی کار کودک را تسهیل می‌کند. برای مثال، ۷۵ درصد مردم فقیر جهان در نواحی روستایی زندگی می‌کنند که در آن استانداردهای کار اغلب بسیار ضعیف و محدود می‌باشند و بیش از ۶۰ درصد تمام انواع کار کودک یافت می‌شود (IPEC, 2011: 13).

۱-۳-۵- سایر علل کار کودک

الف- نبود یک نظام کنترلی مؤثر در محیط‌های کاری محدود

کار کودک در شرکت‌های بزرگ زیاد معمول نیست. در شرکت‌های کوچک‌تر و ثبت‌نشده، کار کودک شایع‌تر است. بازرسان کار به ندرت از چنین محیط‌های کاری نظارت می‌کنند. کار کودک می‌تواند در چنین شرایطی رشد پیدا کند به این خاطر که کودکان کارگر سازمان‌دهی شده نیستند و به راحتی مورد بهره‌کشی قرار می‌گیرند (Ibid: 11).

ب- نبود یا کمبود مدارس رایگان یا کم‌هزینه

یکی دیگر از علل کار کودک، حضور نیافتن در مدرسه هست. هزینه فرستادن کودکان به مدرسه برای برخی از والدین بسیار زیاد است. اگر والدین نتوانند این هزینه‌ها را پرداخت کنند، کودکان از مدرسه دور می‌مانند و اغلب شروع به کار کردن می‌کنند (Vandenberg, Nippierd, 2007: 18-19).

ج- معیارها و نگرش‌های اجتماعی

دیدگاه جوامع در خصوص جایگاه کار کودک از یکدیگر متفاوت می‌باشد. برای مثال، در جوامعی که کار کودکان چندان ننگ و عار نیست، والدین برای حفظ کودکانشان در مدارس و دور نگاه‌داشتن آن‌ها از محیط کار تحت تأثیر همسایگان خود قرار نمی‌گیرند. در جوامع دیگری که زشتی و قبیح کار کودک بیشتر است، والدین به کودکانشان اجازه کار کردن نمی‌دهند؛ بنابراین، این تفاوت گویای این است که چرا میزان وقوع کار کودک حتی در کشورهای به یک اندازه فقیر، یکسان نیست (Ibid: 20).

۱-۳-۲- پیامدهای کار کودک

تقریباً هر محیط کاری شامل یک یا چند خطر مربوط به سلامتی می‌شود. خطرات شغلی می‌توانند پیامدهای مختلفی برای سلامتی تمام کارگران به ویژه کودکان داشته باشند. خطرات

شیمیایی، فیزیکی، بیولوژیکی و تنش اغلب در محیط کار مشاهده می‌شوند و تأثیرات منفی‌شان منجر به بیماری‌ها و تصادفات شغلی می‌شوند.

۱-۳-۲-۱- پیامدهای جسمانی

ابتلا به بیماری ایدز از جمله پیامدهای استفاده از کودکان در فعالیتهایی نظیر بهره‌کشی جنسی هست. همچنین احتمال باردارشدن دختران در این شرایط بسیار زیاد است. آسیب فیزیکی و روانی ناشی از بهره‌کشی جنسی آن را به یکی از خطرناک‌ترین اشکال کار کودک تبدیل کرده است (A Regional Report, UNICEF, 2006: 3).

کودکان شاغل در مشاغل قالبیابی و ملیله‌دوزی پس از پنج تا هشت سال کار کردن با مشکلات بینایی نیز مواجه می‌شوند؛ کم‌خونی، ضعف عمومی بدن، خواب و استراحت ناکافی و عوامل مشابه موجب می‌شود که این قبیل کودکان در معرض ابتلا به بیماری‌های زیاده‌تری قرار گیرند (IPEC, 2004:52-55).

کودکان کارگر در خیابان‌ها که فعالیتهایی از قبیل فروش کالا، حمل مواد، فروش روزنامه، واکس زنی، تمیز کردن شیشه ماشین‌ها، تحویل کالاها مشغول می‌باشند، ممکن است در معرض اعتیاد به مواد مخدر، خشونت و فعالیتهای مجرمانه و فاحشه‌گری، تصادفات اتومبیل، سوءتغذیه، خستگی، ایدز، اختلالات روانی اجتماعی و بارداری ناخواسته برای دختران قرار گیرند (Bellamy, 1997: 40).

۱-۳-۲-۲- پیامدهای ادراکی

اشتغال به کار، بسیاری از کودکان را از کسب دانش یا بهره‌گیری از آموزش و پرورش باز می‌دارد. آموزش به پرورش ادراکی کودکان یاری می‌رساند و حوزه‌ای است که اغلب کار کودکان آن را شدیداً به خطر می‌اندازد. ناگفته نماند که پیامد منفی آموزشی تنها منحصر به ایام کودکی نیست، بلکه در جوانی و بزرگسالی نیز پایگاه اجتماعی کودکان کارگر را به شدت تحت تأثیر قرار می‌دهد (بیگی، ۱۳۸۴: ۱۵۱-۱۵۲).

۱-۳-۲-۳- پیامدهای عاطفی و روانی

از نظر عاطفی نیز کودکان کارگر عموماً کمبود دارند به نحوی که در بزرگسالی احتیاج دارند که از طرف زن و فرزندان خود، علاقه و توجه بیشتری ببینند و از طرف آنها بیشتر مورد پذیرش واقع شوند، زیرا عواطف آنها در ایام کودکی به طور کامل ارضاء نگردیده است. از طرف

تحلیلی بر کار کودک و تأثیر آن بر حق آموزش کودک... ۹

دیگر این گونه کودکان در بزرگسالی معمولاً با فرزندانشان هماهنگی فکری و شخصیتی ندارند و همیشه احساس می‌کنند که در مقایسه با دیگران و همسالان خود ضعف دارند (همان).

۱-۳-۲-۴- پیامدهای اجتماعی و اخلاقی

کودکان به لحاظ ورود زودرس به محیط‌های کاری نامناسب ممکن است از نظر اخلاقی در معرض بهره‌کشی‌های جنسی از سوی کارفرمایان یا کارگران بزرگسال قرار گیرند. از سوی دیگر از نظر اجتماعی نیز به لحاظ آشنایی کودکان با افراد بزه‌کار در محیط‌های نامناسب شغلی، توان تمیز بین درست و نادرست آن‌ها به تدریج کاهش می‌یابد و ممکن است در معرض شکار بزه‌کاران حرفه‌ای و باندهای قاچاق قرار گیرند. لذا مخالفت بین‌المللی با کار کودکان صرف‌نظر از رعایت بهداشت و سلامتی و لوازم اشتغال آن‌ها به تحصیل، به ملاحظات دیگری از قبیل حفظ تعادل و نیروی معنوی و اخلاقی آن‌ها و جلوگیری از فساد اخلاقی استوار هست (همان).

۲- اهمیت و جایگاه حق آموزش در منع کار کودک

آموزش و پرورش در پروراندن فرد و در بالنده کردن جمع نقش حیاتی دارد. شناسایی استعدادها و ایجاد شرایط لازم برای شکوفایی آن‌ها در زمینه‌های مختلف و رشد متعادل انسان در جنبه‌های عقلانی، عاطفی، اجتماعی و جسمانی مسئولیت سنگینی است که آموزش و پرورش باید انجام دهد (علیزاده، ۱۳۹۱: ۱۷). در اسناد بین‌المللی متعددی به حق آموزش اشاره شده است.

در این اسناد بی‌آنکه تعریفی از حق آموزش ارائه شود، اهداف و اهمیت این حق را مطرح نموده است. از جمله این اسناد می‌توان به اعلامیه جهانی حقوق بشر ۱۹۴۸^۱، اعلامیه جهانی حقوق کودک ۱۹۵۹، میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی ۱۹۶۶^۲ و کنوانسیون حقوق کودک ۱۹۸۹ اشاره نمود.

در ماده ۲۸ کنوانسیون حقوق کودک ۱۹۸۹، حق کودک نسبت به آموزش و پرورش، به رسمیت شناخته شده و در ضمن آموزش ابتدایی برای همه رایگان شناخته شده است. همچنین در این ماده، توسعه اشکال مختلف آموزش متوسطه و عالی مورد توجه قرار گرفته است (پور قهرمانی گل تپه، ۱۳۸۳: ۷۶).

1. The Universal Declaration of Human Rights 1948.

2. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights 1966.

در این ماده حق آموزش از دو جهت درخور بررسی است: یکی از این نگاه که حقوق کودک بر تعلیم، از تکالیف والدین است و آنان باید تمام تلاش خود را در این راه مبذول دارند؛ و دیگری وظیفه‌ای است که حکومت به عنوان متولی جامعه برای بسترسازی و بسیج امکانات دارد تا جامعه را به نقطه‌ای برساند که هیچ کودکی برای فراگیری علم، کمبود یا مشکلی نداشته باشد (پیوندی، ۱۳۹۰: ۳۴۴-۳۴۵).

در ماده ۲۹ کنوانسیون مذکور هم به اهداف برنامه‌های آموزش و پرورش، در پنج بند اشاره شده است. پیش‌تر در اعلامیه جهانی حقوق بشر ۱۹۴۸ این حق به طور کلی مورد حمایت قرار گرفته است. ماده ۲۶ این اعلامیه اشعار داشته است: «هر کس حق دارد که از آموزش و پرورش بهره‌مند شود. آموزش و پرورش لاقلاً تا حدودی که مربوط به تعلیمات ابتدایی و اساسی است باید مجانی باشد. آموزش ابتدایی اجباری است و آموزش عالی باید با شرایط تساوی کامل بر روی همه باز باشد، تا همه بنا به استعداد خود بتوانند از آن بهره‌مند گردند». در اصل ۷ اعلامیه جهانی حقوق کودک ۱۹۵۹ و ماده ۱۳ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نیز این حق مورد توجه قرار گرفته است. همچنین لازم به ذکر است در سال ۱۹۹۰ در جامتین تایلند،^۱ کنفرانس جهانی «آموزش برای همه»^۲ با شرکت مسئولان و صاحب‌نظران امر تعلیم و تربیت ۱۵۵ کشور جهان برگزار شد. یکی از اهداف کنفرانس، جلب حمایت رهبران سیاسی نسبت به تأمین آموزش برای همه تا سال ۲۰۰۰ میلادی بود. کنفرانس جامتین شش هدف اصلی ذیل را مقرر نمود:

- ۱- گسترش مراقبت از کودک و پرورش او در نخستین سال‌های عمر به خصوص در مورد مستمندان؛
- ۲- دسترسی همگانی به آموزش ابتدایی و اتمام دوره آن تا سال ۲۰۰۰؛
- ۳- اصلاح شرایط یادگیری بر اساس درصد مورد توافق برای یک گروه سنی و رسیدن به یک سطح معین؛
- ۴- تقلیل میزان بی‌سوادی به نصف سطح سال ۱۹۹۰ تا سال ۲۰۰۰ با تأکید خاص به سوادآموزی به دختران و زنان؛
- ۵- گسترش آموزش پایه و تربیت دادن دوره‌های کارورزی برای جوانان و بزرگسالان؛

---

1. Jomtien, Thailand
2. Education For All Conference, 1990, (EFA)

۶- اشاعه هر چه بهتر دانش، مهارت‌ها و ارزش‌های لازم برای زندگی بهتر و توسعه پایدار (بیگی، ۱۳۸۴: ۳۴۳-۳۵۱).

در ماده ۳۱ نیز شرکت در حیات فرهنگی کشور مورد اشاره قرار گرفته است که بایستی فرصت‌های برابر برای کودکان ایجاد شود تا آن‌ها بتوانند در فعالیت‌های هنری فرهنگی و اجتماعی کشور شرکت داشته باشند (میر محمد صادقی، ۱۳۸۴: ۲۷).

در مجموع حق آموزش و پرورش را می‌توان یکی از مهم‌ترین حقوق کودک نامید. توجه اسناد بین‌المللی متعدد از دیرباز تاکنون نیز مؤید این مطلب است؛ به عبارت دیگر حق آموزش، حقی است که بر اساس آن کلیه افراد حق دارند آموزش‌هایی را که برای رشد شخصیت فردی و جمعی آن‌ها لازم است، ببینند.

۳- اقدامات، چارچوب و استراتژی برنامه بین‌المللی حذف کار کودک (ایپک)^۱ در ارتقاء حق آموزش و منع کار کودک

با توجه به گستره و اهمیت کار کودک، سازمان بین‌المللی کار، برنامه بین‌المللی حذف کار کودک را با هدف کلی حذف تدریجی کار کودک از طریق تقویت توان کشورهای در جهت پرداختن به این مشکل و همچنین ارتقاء جنبش جهانی در جهت مبارزه با کار کودک در ۱۹۹۲ ایجاد کرد. ایپک بزرگ‌ترین برنامه جهانی و بزرگ‌ترین واحد عملیاتی سازمان بین‌المللی کار می‌باشد (پور جعفر، ۱۳۸۹: ۹۳).

استراتژی ایپک برای مبارزه با کار کودک بر دو مبنا می‌باشد: تشویق تلاش‌های ملی و ایجاد یک محیط حمایتی برای اقدامات و جنبش‌های جهانی در جهت مبارزه با کار کودک.^۲ برنامه نظارت و اطلاعات آماری در خصوص کار کودک (سیمپوک) که در سال ۱۹۹۸ تأسیس شده است به سازمان بین‌المللی کار کمک کرده است تا بیش از ۳۰۰ تحقیق و پژوهش انجام‌شده را بر روی کار کودک حمایت و پشتیبانی کند. سیمپوک که بازوی آماری ایپک است در جمع‌آوری، مستندسازی، پردازش و تحلیل اطلاعات مربوط به کار کودکان به کشورها کمک می‌رساند (IPEC, 2010: 4).

1. International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC)

2. International Labour Organization Site: <http://www.ilo.org/IPEC/programme/lang--en/index.htm>

۳-۱- خط مشی و چارچوب ایپک در جهت مبارزه با کار کودک و ارتقاء

حق آموزش

۳-۱-۱- اجرای برنامه‌های با بازه زمانی مشخص برای حذف بدترین اشکال کار کودک

(تی بی پی)^۱

برنامه‌های با بازه زمانی مشخص مجموعه‌ای از خط مشی‌ها و اقدامات هماهنگ و یکپارچه همراه با اهداف معین در چارچوب زمانی مشخص می‌باشند که کشورها باید در جهت پیشگیری و حذف بدترین اشکال کار کودک آن‌ها را به اجرا درآورند (IPEC, Time-Bound Programme, 2003: 5).

روش «تی بی پی» یکی از مهم‌ترین ابزارهای برنامه بین‌المللی حذف کار کودک برای کمک به کشورها در جهت عمل به تعهداتشان در راستای کنوانسیون‌های حداقل سن استخدام و بدترین اشکال کار کودک است. پایه و اساس شکل‌گیری این برنامه‌ها کنوانسیون بدترین اشکال کار کودک می‌باشد (IPEC, Eliminating the Worst Forms of Child Labour, 2001: 1-3).

از جمله مشخصه‌های برنامه‌های «تی بی پی» این است که، الف- باید به طور منسجم با برنامه‌های توسعه ملی کشورها تلفیق گردند. ب- سهام‌داران، سیاست‌گذاران، متخصصین، سازمان‌های کارگری و کارفرمایی به طور گسترده در آن‌ها مشارکت داشته باشند؛ و ج- باید به اندازه‌ای انعطاف‌پذیر باشند که بتوان آن‌ها را با شرایط و موقعیت اقتصادی کشورها هماهنگ ساخت. همچنین اقدامات پیش‌بینی‌شده در این برنامه‌ها «تی بی پی» باید به طور سیستمی کنترل و ارزیابی گردند به طوری که دستیابی مؤثر به هدف حذف بدترین اشکال کار کودک تضمین گردد (IPEC, Time-Bound Programme, 2003: 12).

۳-۱-۲- تحقق گفتگوی اجتماعی

سازمان بین‌المللی کار گفتگوی اجتماعی را انواع مذاکره، مشاوره یا تبادل اطلاعات بین نمایندگان دولت‌ها، کارفرمایان و کارگران در خصوص موضوعاتی همچون کار کودکان تعریف می‌کند. هدف اصلی از گفتگوی اجتماعی ارتقاء اجماع و توافق در میان سیاست‌گذاران دنیای کار است. گفتگوی اجتماعی یکی از شعارهای اصلی سازمان بین‌المللی کار بوده است (ILO, 2011: 2).

---

1. Time-Bound Programmes for Elimination of Worst Forms of Child Labour (TBP)

۳-۱-۳- اجرای مؤثر بازرسی کار

ایپک در تلاش است تا در جهت مبارزه با کار کودک و نظارت بر کار کودک هیأت‌های بازرسی کار را ایجاد کند. بازرسان کار از جمله شرکای کلیدی در حذف کار کودک می‌باشند. امروزه، نقش آن‌ها با معرفی اسناد حقوقی جدید نظیر کنوانسیون بدترین اشکال کار کودک اهمیت بیشتری پیدا کرده است. بازرسان کار با استفاده از قدرت اجرایی قانونی خود در محیط‌های کار می‌توانند تضمین کنند که، الف- کودکان از محیط‌های کاری دور شده و به افراد و مسئولانی که می‌توانند آن‌ها را به مدرسه بفرستند سپرده شده‌اند. ب- سلامت و امنیت کودکانی که به حداقل سن قانونی برای کار رسیده‌اند در محیط کار به طور کامل تضمین می‌گردد (IPEC, Rooting out Child Labour from Cocoa Farms, 2007: 10).

۳-۲- پروژه‌های جهانی و بین منطقه‌ای ایپک در راستای مبارزه با کار کودک و ارتقاء حق آموزش کودکان

ایپک پروژه‌های جهانی و بین منطقه‌ای را در جهت مبارزه با کار کودک ترتیب داده است. ایپک عمدتاً از طریق وزرای کار کشورها عمل می‌کند، اما در تلاش است تا حضور و مشارکت دیگر وزرای کلیدی نظیر وزیر آموزش و پرورش، مراکز آمار ملی و شرکای اجتماعی ملی را تشویق کند (IPEC: What it is and What it does, 2010: 4).

پروژه‌های جهانی یا بین منطقه‌ای ایپک متمرکز هستند. چنین پروژه‌هایی دو یا چند کشور را تحت پوشش قرار می‌دهند و تمرکزشان یا بر یک فرم خاص کار کودک است یا شامل یک اقدام خاص نظیر قانونگذاری و توسعه سیاست‌ها یا تحقیقات آماری می‌شود.

۳-۱-۴- پروژه کمپین جهانی به منظور ارتقاء آگاهی و شناخت در خصوص مشکلات و راه‌حل‌های بدترین اشکال کار کودک

پروژه کمپین جهانی توسط ایپک و با مشارکت راهپیمایی جهانی علیه کار کودک و وزارت کار ایالات متحده آمریکا از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۲ اجرا شد. اهداف پروژه کمپین جهانی کمک به حذف تدریجی کار کودک به وسیله ارتقاء آگاهی عمومی و درک و شناسایی مشکلات مرتبط با کار کودک و راه‌حل‌های آن بود. همچنین در نظر گرفته شد که هدف فوق باید از طریق استراتژی‌هایی زیر اجرا گردد:

الف- سازمان‌دهی رویدادها و جلسات و اجرای فعالیت‌های ارتقاء آگاهی به منظور حمایت از حقوق کودکان در برابر بهره‌کشی و تسهیل دستیابی آن‌ها به تحصیل از طریق راهپیمایی جهانی علیه کار کودک؛

ب- فراهم نمودن یک منبع جامع از اطلاعات مربوط به کار کودکان؛ ج- استخدام شرکای کاربردی جهت حمایت از اقدامات علیه کار کودک.^۱

۳-۱-۵- پروژه مبارزه با کار کودک از طریق آموزش در کشورهای آفریقایی، منطقه کارائیب و اقیانوس آرام (تکل)^۲

پروژه مبارزه با کار کودک از طریق آموزش که پروژه «تکل» هم نامیده می‌شود در سال ۲۰۰۸ به طور مشترک توسط سازمان بین‌المللی کار و اتحادیه اروپایی^۳ به منظور مبارزه با کار کودک در دوازده کشور واقع شده در آفریقا، منطقه کارائیب و اقیانوس آرام اجرا گردید. در سال ۲۰۰۴ سازمان بین‌المللی کار و اتحادیه اروپایی با هدف کاهش فقر و دستیابی به اهداف توسعه هزاره این پروژه را امضاء کردند. پروژه «تکل» در خصوص برنامه‌ریزی سیاست‌های جدید در رابطه با کار کودک و تحصیل در کشورهای فوق و تضمین اجرای مؤثر این سیاست‌ها کمک می‌رساند (IPEC, Tackle Child Labour through Education, 2008: 1). اهداف پروژه مبارزه با کار کودک در چهار حیطه می‌باشد: الف- آماده‌سازی یا تقویت چارچوب حقوقی کشورها به منظور ایجاد قوانین جدید در جهت مبارزه با کار کودک؛ ب- توانمندسازی مؤسسات دولتی به منظور برنامه‌ریزی و اجرای استراتژی‌های مبارزه با کار کودک؛ ج- طراحی و اجرای اقدامات مؤثر به منظور مبارزه با کار کودک؛ د- حمایت از رویه‌های عملی کشور در مبارزه با کار کودک و ایجاد شبکه‌های آموزشی و تحصیلی (IPEC, Tacking Child Labour through Education, 2011: 1).

به عنوان مثال، در کشور کنیا پروژه مبارزه با کار کودک از طریق آموزش، به طور مستقیم نوزده نفر از مقامات دولتی کنیا را در دوره‌های تخصصی در مرکز آموزشی سازمان بین‌المللی کار شرکت داد. همچنین پروژه تکل برنامه‌های عملیاتی دیگری را با هدف پیشگیری و دور ساختن کودکان از محیط‌های کاری در کنیا اجرا کرده است.^۴

1. http://www.dol.gov/ilab/projects/global/Awareness Raising _FY99_CLOSED.htm: 1

2. Tackling Child Labour through Education in African, Caribbean and the Pacific States (Tackle)

3. European Commission

4. <http://www.ilo.org/IPEC /projects/global/Tackle/kenya/lang--en/index.htm>

۳-۳- پروژه‌های ملی ایپک در راستای مبارزه با کودک و ارتقاء حق آموزش کودکان ۳-۳-۱- پروژه بنگلادش - استقرار یک مکانیسم کنترلی و نظارتی به منظور مبارزه با کار کودک در بخش غیررسمی اقتصاد^۱

با کمک فنی ایپک و با سرمایه‌گذاری کشور هلند به منظور مبارزه با کار کودک در بخش غیررسمی شهر داکا بنگلادش، شهرداری شهر داکا و مقامات محلی یک مکانیسم جدید نظارتی و کنترلی را برای مبارزه با کار کودک در بخش‌های مختلف اقتصادی غیررسمی که تحت پوشش سیستم بازرسی کار نیست، مورد پذیرش قرار دادند. طبق این مکانیسم تصمیم گرفته شد که شرکت‌های خصوصی از استخدام هر شخص زیر هجده سال اجتناب کنند. بر اساس این دستور به ناظرین پروانه‌های کسب، مأمورین مالیات و گروه‌های ناظر بر محیط‌های کاری که در حیطه این مکانیسم نظارتی آموزش دیده بودند اختیار قانونی داده شد تا در صورت مشاهده موارد نقض این قانون مجوز و پروانه کسب کارفرمای متخلف را ابطال نمایند (IPEC, IPEC Action against Child Labour, 2010-2011: 10)

۳-۳-۲- پروژه اوگاندا: حمایت از برنامه عملیاتی ملی^۲

کشور اوگاندا با مشکلات اجتماعی - اقتصادی بی‌شماری دست و پنجه نرم می‌کند. در میان این مشکلات فقر و بیماری اینز بسیار شایع است، به طوری که تقریباً از هر سه خانواده یک خانواده اوگاندایی با کمتر از یک دلار در روز زندگی خود را سپری می‌کند. این مشکلات پیامدهای وحشتناک و جدی را برای مردم فقیر و آسیب‌دیده به وجود می‌آورد. در میان آن‌ها آسیب‌پذیرترین قشر، کودکان هستند که حدود ۵۶ درصد از جمعیت کل اوگاندا را تشکیل می‌دهند. بسیاری از این کودکان در حدود ۱/۷۶ میلیون کودک پنج تا هفده ساله به بدترین اشکال کار کودک روی آورده‌اند. به همین منظور، پروژه پنجاه ماهه حمایت از فاز مقدماتی برنامه عملیاتی ملی اوگاندا در ژانویه ۲۰۰۹ آغاز شد. هدف اصلی از اجرای این پروژه این است که به دولت اوگاندا کمک شود فونداسیون حقوقی، سیاسی، سازمانی و اجتماعی خود را برای مبارزه گسترده و به موقع علیه بدترین اشکال کار کودک تقویت نماید.^۳

1. Bangladesh-Establishing a Regulatory Mechanism to TACKIE Child Labour in the Urban Informal Economy
2. Uganda: Support of the National Action Plan
3. IPEC, Project of Support for the Preparatory Phase of the Uganda National Plan for the Elimination of Child Labour (SNAP), 2009: 1
4. IPEC, Project of Support for the Preparatory Phase of the Uganda National Plan for the Elimination of Child Labour (SNAP), International Labour Organization, Kampala, 2009, 1-2, at 1, Available at : www.dol.gov/ilab/projects/sub-saharan.../Uganda_TBP_Prep.pdf.

پروژه فوق سه هدف فوری را در نظر دارد: الف- تا پایان پروژه، سیاست‌های اقتصادی و اجتماعی و چارچوب‌های قانونی که پایه و اساس اقدامات علیه بدترین اشکال کار کودک را تشکیل می‌دهند تقویت گردند. ب- تا پایان پروژه، مردم و مؤسسات در تمام سطوح جامعه اوگاندایی برای مبارزه با کار کودک از طریق افزایش آگاهی نسبت به پیامدهای منفی کار کودک و ابزار ضروری برای مبارزه با این مشکل، با یکدیگر بسیج گردند. ج- تا پایان پروژه یک مدل جامع و کلی به منظور پاک‌سازی مناطق از کار کودک طرح‌ریزی گردد.^۱

۳-۴-کمپین‌ها و برنامه‌های ایپک در راستای مبارزه با کار کودک و ارتقاء حق آموزش کودکان

ایپک کمپین‌هایی را در جهت مبارزه با کار کودک برگزار کرده است که هدف از برگزاری این کمپین‌ها کمک به حذف تدریجی کار کودک و اشاعه حق آموزش به واسطه ارتقاء آگاهی عمومی، درک و شناسایی مشکلات مرتبط با کار کودک و راه‌حل‌های آن می‌باشد.

۳-۴-۱- مشارکت در برگزاری کنفرانس جهانی کار کودک در لاهه در ۲۰۱۰ میلادی

ایپک با مشارکت مستقیم وزیر کار و امور اجتماعی هلند در ۱۰ می ۲۰۱۰ کنفرانس جهانی را در خصوص کار کودک در لاهه برگزار کرد. شرکت‌کننده‌ها در این کنفرانس «طرح دستیابی به هدف حذف بدترین اشکال کار کودک تا سال ۲۰۱۶ میلادی»^۲ را مورد پذیرش قرار دادند. این طرح شامل یک چارچوب نظارتی برای تضمین اتخاذ اقدامات می‌باشد؛ بنابراین، کنفرانس لاهه بر پایه دستیابی به سه هدف ذیل برگزار شد: الف- دستیابی سریع به تصویب جهانی کنوانسیون‌های حداقل سن استخدام و کنوانسیون بدترین اشکال کار کودک؛ ب- تعهد به اتخاذ اقدامات فوری و مؤثر در جهت پایان بخشیدن به بدترین اشکال کار کودک؛ و ج- توافق بر دستیابی به هدف پایان بخشیدن به کار کودک تا سال ۲۰۱۶ میلادی.^۳

۳-۴-۲- برگزاری روز جهانی علیه کار کودک

سازمان بین‌المللی کار برای اولین بار در سال ۲۰۰۲ روز جهانی علیه کار کودک را برگزار کرد. این اقدام به منظور تأکید بر اهمیت پدیده کار کودک انجام شد. روز جهانی علیه کار کودک

1. IPEC, Emerging Good Practices from the Integrated Area based Approach in Uganda, 2012:2-4
 2. Roadmap for Achieving the Elimination of the Worst Forms of Child Labour by 2016.
 3. IPEC, The Hague Global Child Labour Conference 2010 - Towards a World without Child Labour, Mapping the Road to 2016, 2010: 1

که از سال ۲۰۰۲ هر ساله در ۱۲ ژوئن برگزار می‌شود، فرصتی را برای جلب حمایت بیشتر از سوی دولت‌ها، شرکای اجتماعی سازمان بین‌المللی کار، مدارس، رسانه و مردم عادی فراهم می‌کند.^۱

۳-۴-۳- ارائه نماد کارت قرمز به کار کودک

در سال ۲۰۰۲ میلادی، ایپیک تصمیم گرفت تا از سمبل و نماد کارت قرمز در مسابقات فوتبال برای ارتقاء آگاهی در پیشگیری، به چالش کشیدن و حذف کار کودک از طریق کمپین‌های حمایتی استفاده نماید؛ از جمله دلایل ایپیک برای استفاده از این نماد این بود که فوتبال ارزش‌های مشترکی با ایپیک دارد به عنوان مثال، وحدت، عدالت، پیروزی از طریق تلاش بی‌وقفه، نیاز به حمایت از سوی مردم، اتحاد در میان کشورها، درون کشورها و بین نسل‌های مختلف؛ شروع این کمپین در جام جهانی فوتبال ۲۰۰۲ در آفریقا بود.^۲

۳-۵- بررسی تحلیلی نقاط قوت و ضعف برنامه بین‌المللی حذف کار کودک (ایپیک)

از نقاط قوت برنامه بین‌المللی حذف کار کودک می‌توان به پروژه‌های ملی و برنامه‌های با بازه زمانی مشخص (تی بی پی) اشاره کرد؛ چرا که منجر به مشارکت فعال کارفرمایان، سیاست‌گذاران سازمان‌های غیردولتی و رسانه‌ها در این زمینه می‌شود. همچنین از آنجایی که پروژه‌های ملی به نحو بومی و مطابق با موقعیت اقتصادی و شرایط خاص خود نسبت به برنامه‌های جهانی و بین منطقه‌ای تنظیم می‌شوند در عمل بسیار کاربردی‌تر می‌باشند. از طرف دیگر هر چند برنامه بین‌المللی حذف کار کودک تعداد قابل ملاحظه‌ای از کشورها را تحت پوشش قرار داده است، اما هنوز کشورهایی هستند که شرایط اقتصادی اجتماعی آن‌ها به گونه‌ای است که باید تحت پوشش چنین برنامه‌ای قرار می‌گرفته‌اند. بر همین اساس ضرورت دارد نسبت به اجرای برنامه‌های ایپیک در کشورهای دیگر که می‌توانند مشمول آن شوند نیز اقدامات لازم صورت گیرد تا شاهد تحقق کامل برنامه‌های ایپیک در سراسر جهان باشیم. مورد دیگری که از نقاط ضعف این برنامه سیستم نظارتی و ضمانت اجرایی آن محسوب شده و بایستی تقویت شود؛ مهم‌ترین راهکار موجود برای ملزم ساختن کشورها به همکاری با ایپیک استفاده از نظام نظارتی سازمان بین‌المللی کار می‌باشد. این نظام نظارتی بر پایه کارکرد کمیته

1. ILO, Accelerating Action against Child Labour : Global Report under the Follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work, International Labour Office, 2010: 39

2. ILO, Go for the Goal: End Child Labour, International Labour Office, 2010: 8-9

کارشناسان در خصوص اجرای کنوانسیون‌ها و توصیه‌نامه‌ها^۱ و کمیته کنفرانس سازمان بین‌المللی کار در خصوص اجرای استانداردها^۲ استوار است. به محض اینکه کشوری کنوانسیون‌های سازمان بین‌المللی کار را تصویب می‌کند، متعهد می‌گردد که به طور منظم در خصوص اقداماتی که در راستای اجرای کنوانسیون اتخاذ کرده است به کمیته کارشناسان گزارش دهد. از جمله مواردی که در این گزارش‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرند نقاط ضعف و کاستی‌ها در اجرای کنوانسیون‌ها و نیاز به برطرف نمودن این گونه تخلفات می‌باشند. در این راستا از دولتی که پیرو نظر کمیته کارشناسان موارد تخلف از آن سر زده دعوت می‌شود تا به کمیته کنفرانس پاسخ داده و اطلاعاتی در خصوص وضعیت پیش‌آمده ارائه دهد. در بسیاری از موارد، کمیته کنفرانس با استفاده از نتایج به دست آمده به دولت‌ها توصیه می‌کند تا اقدامات لازم را در جهت برطرف نمودن مشکل اتخاذ نمایند.^۳

بدیهی است که صرف واژه توصیه جنبه ضمانت اجرا و الزام‌آوری قوی ندارد تا در صورت احراز تخلف دولت مربوطه بتواند ضمانت اجرای مؤثری در زمینه نقض مفاد کنوانسیون‌ها باشد. لذا همین امر باعث عدم پابندی کامل دولت‌ها به تبعیت از راهکارهای پیشنهادی ایپک در زمینه مبارزه با حذف کار کودک می‌گردد. بر این اساس لازم است که ضمانت‌اجراهای قوی‌تر به کار گرفته شوند و در صورتی که ضرورت پیدا نماید از راهکار اخراج از سازمان بین‌المللی کار و یا تعلیق عضویت آن در این سازمان استفاده به عمل آید.

۴- راهکارهای پیشنهادی برای حذف کار کودک

با توجه به اینکه برنامه بین‌المللی حذف کار کودک به طرق مختلف یک سری اقدامات و پروژه‌های کارآمد و نتیجه‌بخش در کشورهای مختلف اعم از بخش رسمی و غیررسمی اقتصاد برگزار کرده است، از دولت‌ها انتظار می‌رود که همکاری خود را در زمینه برگزاری و اجرای پروژه‌های ایپک ارتقاء داده تا با بهبود وضع آموزش و دور ساختن کودکان از محیط پرخطر و مستعد بهره‌کشی اقتصادی زمینه شکوفایی استعدادهای کودکان را فراهم کنند. در نهایت نیز لازم است که راهکارهای ذیل در راستای خاتمه دادن به کار کودکان به کار بسته شوند:

-
1. Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations
  2. Conference Committee on the Application of Standards
  3. IPEC, Tackling Child Labour: From Commitment to Action, International Labour Organization, 2012: 7

۱- تمام دولت‌ها باید به تعهد خود مبنی بر حذف تدریجی و مؤثر کار کودک که به احتمال زیاد برای سلامت یا رشد فیزیکی، روحی، روانی، اخلاقی یا اجتماعی کودکان مضر است و در آموزش و تحصیل آن‌ها تداخل ایجاد می‌کند، عمل نمایند.

۲- ضرورت دارد تا دولت‌هایی که هنوز کنوانسیون‌های سازمان بین‌المللی کار در خصوص حداقل سن استخدام (شماره ۱۳۸) و کنوانسیون بدترین اشکال کار کودک (شماره ۱۸۲)^۱ را مورد پذیرش قرار نداده‌اند، نسبت به پیوستن به این اسناد اقدام کنند.

۳- دولت‌ها باید در قوانینی که امکان پیمانال کردن حقوق کودکان بسیار زیاد است تجدیدنظر نمایند و قوانین مبهم و متناقض در این زمینه را اصلاح نموده و قوانین به‌روز و کارآمدتری را راجع به کودکان مخصوصاً کودکان کارگر وضع نمایند.

۴- یکی روش‌های نظارت بر اجرای قوانین، بازرسی کار هست که توسط بازرسان کار منصوب‌شده از سوی دولت با اختیار حقوقی صورت می‌گیرد. تمام دولت‌ها می‌بایست نیروی انسانی کافی را به عنوان بازرس وزارت کار با توجه به وسعت مناطق مختلف شهری و پراکندگی کارگاه‌ها و بخش‌های تولیدی به منظور کنترل و گزارش موارد کار کودکان و برخورد با کارفرمایان متخلف به کار گیرند. همچنین کارگاه‌ها و تولیدی‌هایی که تحت نظارت وزارت کار نیستند را تحت پوشش قرار دهند.

۵- مسئله کار کودکان تا هنگامی که فقر وجود دارد به گونه چشمگیر کاهش نخواهد یافت؛ بنابراین سیاست‌های دولتی باید معطوف به ارتقای سطح رفاه سرپرست خانوارها از طریق حمایت‌های قانونی از دستمزد سرپرست خانوارهای محروم با تأکید بر اصلاح سطح دستمزدهای حداقل و بیمه بیکاری باشد.

۶- با توجه به اینکه نبود آمارهای دقیق از تعداد واقعی کودکان کارگر در بخش‌های مختلف امکان توسعه سیاست‌ها و خط‌مشی‌های مبارزه با کار کودکان را فراهم نمی‌سازد. لازم است که تمام دولت‌ها سیستم‌های گردآوری اطلاعات به منظور شناسایی بخش‌های مختلفی که بیشترین امکان حضور کودکان کارگر در آن‌ها وجود دارد را ترتیب دهند و این داده‌ها و اطلاعات باید برحسب جنسیت، سن، شهری/روستایی بودن، خصوصیات خانوار و خانواده، سطح آموزش و تحصیلات و تعلق به قومیت خاص دسته‌بندی تفکیک شوند.

---

۱. لازم به ذکر است که دولت ایران به کنوانسیون بدترین اشکال کار کودک پیوسته است ولی هنوز به عضویت کنوانسیون حداقل سن استخدام در نیامده است.

۷- نظر به اینکه آموزش بهترین راه خارج ساختن کودکان از بازار کار است، فراهم نمودن آموزش رایگان و اجباری بسیار حائز اهمیت است. اصل آموزش و تحصیل اجباری به عنوان یک حق بشری این تعهد را بر دوش والدین، جوامع و دولت‌ها قرار می‌دهد تا به تسهیل و تأمین حق آموزش کودک کمک کنند. اولین مرحله برای افزایش سطح آموزش کودکان، برقراری آموزش ابتدایی رایگان و همگانی است؛ بنابراین از تمام دولت‌ها انتظار می‌رود تا به عنوان فراهم‌کننده آموزش، منابع مالی را از بودجه‌های ملی به بخش آموزش اختصاص دهند. در ضمن باید در خصوص تأثیر آموزش و تحصیل بر پرورش ذهنی و فکری کودکان به والدین کودکان آگاهی داده شود، چرا که در برخی مناطق و فرهنگ‌ها دید مثبتی نسبت به تحصیل کودکان مخصوصاً دختران ندارند و کار کردن و آموختن مهارت از سوی کودکان خود را برای آینده شغلی‌شان مؤثرتر قلمداد می‌کنند. با توجه به اینکه برخی از خانواده‌ها و به طور کلی جامعه از پیامدهای جسمانی، روانی، اجتماعی و اخلاقی کار کودکان آگاهی ندارند، آگاهی‌رسانی در این زمینه می‌تواند تأثیر قابل‌توجهی بر کاهش وقوع کار کودک داشته باشد که در این رابطه نقش رسانه‌های گروهی را نیز نباید از نظر دور داشت.

نتیجه‌گیری

همان‌گونه که در این مقاله ذکر آن رفت، کودک به عنوان یک انسان دارای حقوق اساسی و مشترک با سایر انسان‌ها به نام حقوق بشر است. ضرورت حمایت از کودکان نظر به ناتوانی آن‌ها در محافظت از خود، حساسیت و لطافت روحی، ناتوانی در تمیز مصلحت خود، آسیب‌پذیری و وابستگی شدید به بزرگسالان دوچندان جلوه می‌کند و این در حالی است که کار کودکان نقض آشکار حقوق مسلم آن‌ها است. در این چارچوب باید به این نکته توجه داشت اشتغال به کار، بسیاری از کودکان را از کسب دانش یا بهره‌گیری از آموزش و پرورش باز می‌دارد. معضل کار کودک موجب شده است که به ویژه در دهه‌های اخیر جامعه بین‌المللی به محدودیت کار کودک و در نهایت ممنوعیت کار کودک توجه خاص نماید. بر همین اساس است که حمایت از حقوق کودکان و منع بهره‌کشی از آن‌ها صریحاً یا تلویحاً در اسناد حقوق بشری پذیرفته شده در دهه‌های اخیر مطرح شده است.

همچنین همان‌گونه که در این مقاله تصریح شد، اقدامات بین‌المللی برای حل این معضل اتخاذ گردیده‌اند که یکی از آن‌ها در چارچوب اقدامات برنامه بین‌المللی حذف کار کودک

می‌باشد. این برنامه سعی دارد تا از طریق پروژه‌های جهانی و ملی، مبارزه علیه کار کودک را پیش گیرد. اهداف این پروژه‌ها ارتقاء آگاهی عمومی، درک و شناسایی مشکلات مرتبط با کار کودک است. همچنین ایپک درصدد تقویت چارچوب حقوقی کشورها به منظور ایجاد قوانین جدید در مبارزه با کار کودک، توانمندسازی مؤسسات دولتی به منظور برنامه‌ریزی و اجرای استراتژی‌های در این زمینه و حمایت از رویه‌های عملی کشورها در مبارزه با کار کودک و ایجاد شبکه‌های آموزشی و تحصیلی هست.

تمام دولت‌ها بایستی در جهت همکاری هر چه بیشتر با ایپک سیاست‌های توسعه ملی را در راستای پایان دادن به کار کودکان و اولویت دادن به حذف و پایان بخشیدن به بدترین اشکال کار کودک قرار دهند. همچنین لازم است دولت‌ها برنامه‌هایی را به منظور بازگرداندن کودکان کارگر به روال زندگی عادی خود از طریق فراهم نمودن امکان تحصیل و ارتقاء فرصت‌های زندگی و کمک به خانواده این قبیل کودکان تنظیم و اجرا نمایند. در این راستا مطابق با قوانین ملی و اسناد بین‌المللی ضرورت دارد تا تولد هر کودک بلافاصله پس از تولد وی ثبت گردیده و کودک از نام و ملیت برخوردار گردد. چنین اقدامی می‌تواند در راستای نظارت دقیق‌تر بر بکارگیری کودک و ارائه تسهیلات آموزشی به وی مؤثر باشد.

در نهایت از دولت‌ها انتظار می‌رود به دنبال افزایش همکاری با ایپک و تقویت بنیان‌های حقوقی، سیاسی و اجتماعی خود زمینه را جهت پیشگیری و مبارزه با کار کودک ارتقاء بخشند.

منابع

الف - فارسی

۱. آزادی‌پور، جعفر؛ *سازمان بین‌المللی کار*، تهران، انتشارات مجد، چاپ اول، ۱۳۸۹.
۲. اقلیما، مصطفی؛ «پدیده کودکان خیابانی در تهران»، *مجله سیاسی اقتصادی*، سال ۱۳۸۶، شماره ۲۳۹-۲۴۰.
۳. بیگی، جمال؛ *بزه‌دیدگی در حقوق ایران*، تهران، نشر میزان، چاپ اول، ۱۳۸۴.
۴. پور قهرمانی گل‌تپه، بابک؛ «نگاهی به کنوانسیون حقوق کودک و مباحثی پیرامون آن»، *نشریه رواق اندیشه*، فروردین ۱۳۸۳، شماره ۲۸.
۵. پیوندی، غلامرضا؛ *حقوق کودک*، تهران، سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، چاپ اول، ۱۳۹۰.
۶. عابد خراسانی، محمودرضا؛ *درآمدی بر حقوق کودک، مطالعه تطبیقی در نظام‌های ملی و بین‌المللی*، تهران، نشر میزان، ۱۳۸۹.

۷. عزیزاده، ابراهیم؛ *ساختار نظام آموزش و پرورش ایران و جهان*، شیراز، نشر ارم، ۱۳۹۱.
۸. غیور، صبور؛ «اشتغال کودکان یا محرومیت از حق طبیعی تعلیم و تربیت»، ترجمه دکتر سرمد، غلامعلی، *مجله نامه فرهنگ*، ۱۳۷۷، شماره ۳۱.
۹. مصفا، نسرین؛ *طرح تقویت ظرفیت‌های آموزش و پژوهش حقوق بشر، کنوانسیون حقوق کودک و بهره‌وری از آن در حقوق داخلی ایران*، تهران، انتشارات دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، چاپ اول، ۱۳۸۳.
۱۰. میرمحمد صادقی، حسین؛ «*مروری بر پیمان‌نامه حقوق کودک*»، *ماهنامه قضاوت*، ۱۳۸۴، شماره ۳۵.

ب- لاتین

11. Baradaran, Shima and Barcelay, Stephanie; 2011, *Fair Trade and Child Labour*, Columbia Law School.
12. Bellamy, Carol; 1997, *The State of the World's Children 1997*, UNICEF, Oxford University Press.
13. **Commercial Sexual Exploitation of Children and Child Sexual Abuse in the Pacific: A Regional Report**, UNICEF, UNESCAP and ECPAT, 2006.
14. **Convention on the Rights of the Child**; 1989, adopted by the UNGA on 20 November.
15. **Declaration of the Right of the Child**; 1959, Proclaimed by the United Nations General Assembly (UNGA) Resolution, 1386 (XIV) of 20 November.
16. **Geneva Declaration of the Rights of the Child**; 1924.
17. Glind Hans Van; 2010, "**Migration and Child Labour - Exploring Child Migrant Vulnerabilities and Those of Children Left-behind**", International Labour Office, IPEC, ILO, Geneva.
18. International Programme on Elimination of Child Labour; 2004, "**Child Labour: A Textbook for University Students**", ILO, Geneva.
19. ILO/IPEC-SIMPOC; 2007, "**Towards an Internationally Accepted Statistical Definition of Child Labour: Children's Activities and Their Definitions**", Geneva.
20. ILO; 2005, "**Making Decent Work an Asian Goal: Combating Child Labour in Asia and the Pacific- Progress and Challenges**", International Labour Office, Geneva.
21. ____ ; 2003, "**Action against Child Labour through Education and Training: Evaluation Summaries**", International Labour Office, Geneva.

22. ____ ; 2010, **Joining Forces against Child Labour- Inter-agency Report for the Hague Global Child Labour Conference of 2010**, Understanding Childrens Work (UCW), ILO, Geneva.
23. ____ ; 2010, **"Accelerating Action against Child Labour: Global Report under the Follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work"**, International Labour Office, Geneva.
24. ____ ; 2010, **"Go for the Goal: End Child Labour"**, International Labour Office, Geneva.
25. IPEC; 2003, **"Time-Bound Programme: Manual for Action Planning, Guide Book V: Overview of Strategic Planning, Monitoring and Evaluation of Time-Bound Programmes"**, ILO, Geneva.
26. ____ ; 2003, **"Time-Bound Programme: Manual for Action Planning- Guide Book II: Time-Bound Programmes for Eliminating the Worst Forms of Child Labour"**- An Introduction, ILO, Geneva.
27. ____ ; 2011, **"Employers' and Workers': Handbook on Hazardous Child Labour"**, International Labour Office, Bureau for Employers' Activities, Bureau for Workers' Activities, ILO, Geneva.
28. ____ ; 2012, ***Tackling Child Labour: From Commitment to Action***, International Labour Organization, Geneva.
29. ____ ; 2001, **"Eliminating the Worst Forms of Child Labour: An Integrated and Time-Bound Approach"**, A Guide for Governments, Employers, Workers, Donors and other Stakeholders, ILO, Geneva.
30. ____ ; 2007, **"Rooting out Child Labour from Cocoa Farms - Paper No.4: Child Labour Monitoring": A Partnership of Communities and Government**, International Labour Office, Geneva.
31. ____ ; 2008, **"Tackle Child Labour through Education: Moving Children from Work to School in 11 Countries"**, International Labour Organization, Geneva.
32. ____ ; 2010, **The Hague Global Child Labour Conference 2010 - Towards a World without Child Labour, Mapping the Road to 2016 - Conference Report / International Labour Office**, Ministry of Social Affairs and Employment of the Netherlands, Geneva.
33. ____ ; 2012, **"IPEC Action against Child Labour 2010-2011: Progress and Future Priorities"**, International Labour Organization, Geneva.
34. ____ ; 2009, **Project of Support for the Preparatory Phase of the Uganda National Plan for the Elimination of Child Labour (SNAP)**, International Labour Organization, Kampala.

35. ____ ; 2012, **Emerging Good Practices from the Integrated Area based Approach in Uganda**, International Labour Organization, Geneva.
36. **The Convention on the Rights of the Child**; 1989.
37. **The International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC): What it is and What it does**; 2010, International Labour Office, Geneva.
38. Vandenberg, Paul; Nippierd, Anne; Sandy Brit and Gros-Louis; 2007, **"Eliminating Child Labour: Guides for Employers"**, International Labour Office, Bureau for Employers' Activities; International Organization of Employers, ILO, Geneva.

ج - سایت اینترنتی

39. International Labour Organization. <http://www.ilo.org/global/lang-en/index.htm>
40. <http://www.ilo.org/ipec/Campaignandadvocacy/wdacl/2012/lang-en/index.htm>.
41. United States Department of Labour. http://www.dol.gov/ilab/projects/global/AwarenessRaising_FY99_CLOSED.htm.